

80

AZ
ISKOLAKERT.

A NÉPISKOLAI TANÜGY
REFORMJÁT CZÉLZÓ
HAVI KÖZLÖNY.

SZERKESZTI ÉS KIADJA
HORVÁTH JÓZSEF.

OKTÓBER-NOVEMBER HAVI SZÁM.

Előfizetési ára egész évre 1 frt 20 kr., félévre 60 kr.

MEGJELEN HAVONKINT EGYSZER.

ARAD, 1887.

SZÉCHENYI IRODALMI INTÉZET NYOMDÁJA.

AZ

ISKOLAKERT.

A NÉPISKOLAI TANÜGY REFORMJÁT CÉLZÓ HAVI KÖZLÖNY.

Megjelenik havonként egy-
szer 1—2 ivnyi tartalommal.

A szellemi részt illető köz-
lemények Arad, Adám-utca
6. sz. a. ezimzendők.

Szerkeszti és kiadja:

Horváth József.

Előfizetési ára egész évre
1 frt 20 kr., félévre 65 kr.

Előfizetési pénzek Arad,
Adám-utca 6. sz. a. ezim-
zendők.

A néptanító szegényes ellátásáról és mellék- jövedelméről.

Midőn az »Iskolakert« 2-ik számában az »Ungmegyei-Ta-
nitó-Egylet« szózatát reprodukáltuk, megígértük, hogy ezen ügy-
höz egyéni nézetünk szerint hozzászólunk.

Tény az, hogy a néptanító fizetését a törvény igen cse-
kélyre szabta meg; mert nagyon élheterlen iparosnak kellene
annak lennie, aki csak 25 frtot bírna egy hónapban megkeresni;
s hány szolgálgeény van, a kinek bére jócskán felülmúlja a ta-
nitó 300 forintját. A tanító fizetése oly csekély, hogy emellett a
mai viszonyok között absolut lehetetlenség családot megalapítani
és fentartani. — Hogy honatyáink mit tartottak szem előtt, mi-
dőn a tanító fizetésének minimumát 300 forintban alapították
meg, azt igazán nem tudjuk. De hogy a falusi és mvárosi tiszt-
viselők közt a rangfokozatot megalapították, kitetszik onnan is,
hogy a jegyzőt fizetése nézve a tanító elé helyezték.

Ha tekintetbe vesszük a tanulmányt, melyet az osztályzás-
nál okvetlenül szem előtt kellett tartani, ugy a tanitót legalább
is egyenlő fizetési rangfokozatba kellett volna helyezni a jegyző-
vel; mert még a törvény a jegyzőtől csak valamely középiskola
6 osztályát s egy évi gyakorlatot, addig a tanitótól a középiskola
négy osztályát és 4 évi tanítóképezdei tanfolyam elvégzését kö-
veteli. S ez szembeszökő aránytalanság: többet tanulni és keve-
sebb fizetést húzni.

Ha továbbá a két hivattal járó mellékjövedelem közt pár-
huzamot húzunk, ugy azt tapasztaljuk, hogy míg a jegyző majd

a legkisebb helyen is minden nap részesül mellékjövedelemben, addig a tanítónak még álmodni sem szabad arról. Milyen mellékjövedelme is lehet a tanítónak a falun vagy egy kisebbszerű városban?! Bármiként is törjük eszünket, hogy kisüssük a tanítói hivatal után járó mellékjövedelmet, melyet a minket oly lángoló szeretettel kebleikhez szorító honatyák fontolóra vettek, midőn fizetésünket megszábták, semmi módon sem vagyunk képesek ráakadni azon kútforrásra, melyből olyan meríthető volna. Talán a kántori teendőket gondolták? De hiszen ez már külön hivatal, s a hol 2—3 tanító van, ott 1-2-nek okvetlenül nyomorognia kell; mert csak egy lehet kántor. Aztán a kántori teendőket a hivatalos időn kívül csak szabad és lehet végezni, holott a jegyző mellékjövedelmét a hivatalos órákon belül szokta megkeresni. Hogyha tehát a tanító javítani óhajt sanyarú helyzetén, ugy kétszeres munkát kell végeznie.

Különben *Raischl* Nándor (a földmiveléstől eltekintve) nagyon helyesen kimutatta a »Népiskola« f. é. 37, 38 és 39-iki számaiban, hogy a szokásos tanítói, mellékjövedelmi forrás vagy lealázó a tanítóra nézve, vagy pedig oly száraz, hogy alig érdemes szót rá vesztegetni. *Raischl* különösen kárhoztatja a privátát, a mitől ugyan a falusi tanítót nem kell nagyon féltetni.

Hogy azonban minden embernek van joga és kötelessége, hogy sorsán javítson, ugy a néptanítónak is, ki a társadalom legmostohább gyermeke, szent kötelessége, hogy saját maga és családja anyagi helyzetén javítson. A társadalom nem akarja belátni, hogy minél rendezettebb anyagi viszonyok között, minél nyugodtabban él a tanító, annál inkább képes áldozni az önművelődési eszközökre, s minél tanultabb és műveltebb valamely község tanítója, annál alaposabb oktatásban részesíti a reá bízott gyermekeket; s így a tanító vagyonosodása első sorban a község lakosainak hozza meg a dús kamatokat, s csak másod-sorban saját önmagának.

Azonban a társadalom, ha volna is ethikai akarata a tanító szomorú anyagi sorsán javítani, ugy a mai általános elszegényedése mellett még sem volna képes ellátásunkat igényeinkhez és érdemeinkhez képest rendezni. Így pl. az »Ungmegyei Tanító-Egylet« szózata azt kéri, hogy minden tanító kapja fizetését készpénzben az adóhivatalból. Ez lehetséges, és nem kerülne többbe, mint a kormány jóakarataiba; mert a tanítói fizetést igen könnyen lehetne az adóval behajtani. De nem pártoljuk a nevezett egylet azon óhaját, hogy »az összes természetbeni kiszolgáltatott járulékok, (a lakás kivételével) váltassanak meg az illető iskola fentartó hatóság által.« — Ezt azért nem pártoljuk, mert éppen a mezőgazdaság gyakorlásának lehetőségében találjuk azon módot, mely által a tanító mellékjövedelemhez juthat.

Többé-kevésbé minden falusi vagy mezővárosi tanítónak jár hivatala után bizonyos mennyiségű föld, mely elég lehet arra, hogy egyszer szép kiterjedésű s jól rendezett gazdasággá nője ki magát. Igaz, hogy sokan nem gyakorolják a földmivelést noha hivataluk után földeket is élveznek. Ennek oka abban rejlik, hogy legnagyobb része nem ért a földmiveléshez, ami igen lényeges hiba a falusi vagy mezővárosi tanítónál. Mert ha igaz ama paedagogiai elv, hogy *vitae, non scholae*, azaz, hogy nem a vizsgára kell tanítani, a mint azt a mai kor **szigoruan** megköveteli hanem az életnek, úgy kérdeznünk kell: miből áll az életnek való tanítás a faluhelyen vagy a mezővárosban? A falusi néptanítónak tehát hivatásánál fogva kell gazdálkodnia és a földmiveléshez értenie. S csak azon tanító számíthat falun mellékjövedelemre, aki a földmiveléssel foglalkozik. Hogy a földmivelés-gyakorlás a legszegényebb sorsú tanítónál sem jár oly nagy nehézségekkel, azt tapasztalásból tudjuk. Azonban felfogjuk annak okát, hogy miért irtóznak a fiatal tanítók a földmiveléstől; mert nem értenek hozzá: ősrégi azon igazság, hogy *ignoti nulla cupido*, a mihez nem értünk, az nem érdekel minket.

Azért tanítóképezdéinket minél hamarább olyan alapra kellene fektetni, hogy a leendő tanítók a földmivelésben olyan kiképzést nyerjenek, mely bennök a földmivelés iránti előszertetet megteremtse és fejlessze. Ha a tanítók a földmivelésben kellő gyakorlati és elméleti kiképzést nyernének, úgy meg volna alapítva a szép és *nemes* eszközökkel elérhető mellékjövedelem, melylyel nem csak saját magukat és családjukat, hanem a községük lakosságát is boldogíthatnák.

Az igaz, hogy amint a háború viseléséhez *csak* három dolog szükséges: pénz, pénz és ismét pénz, úgy a földmiveléshez is csak ez a három csekélység szükséges. — De hát honnan vegye a szegény kezdő tanító azt a jelzett csekélységet; hiszen alig bírja szobácskáját valahogyan szegényesen bebútorozni nem hogy mindjárt a földmiveléshez szükséges eszközöket, magot és a nélkülözhetlen házi állatokat birná megszerezni!; Kemény feladat biz' ez! De a mint a vízcseppek kivájják a kemény követ, s amint vízcseppekből származik a tenger, éppen úgy kitartással és okszerűséggel a fiatal tanító is lassan, apródonkint megvetheti a gazdálkodás alapját, ha kevéssel kezd és azt folyton gyarapítja. Igaz az, hogy némely embernek a fatum a kabátja galérjához van nőve s hogy vagyoni gyarapodáshoz vagy annak sikertelenségéhez annyi sok apró de fontos körülmény játszik egybe, hogy az ember nem is gyanítja, mikor ütődik a Scyllához, vagy pedig mikor merül a Charybdisbe. Azonban az ilyen dolgok nem tartoznak az általánossághoz, mert kizárólagosan egyéni jelleggel bírnak.

Ismerek tanítókat, kik ugyan szegényesen foglalták el állomásaikat. s ma már vagyonos és tekintélyes emberek, kiknek szavuk a községi tanácskozományokban igen sokat nyom a latba. Ezek az emberek ugyan nem lutrin szerezték meg vagyonukat, hanem egyes-egyedül a földmivelés által. Hiszen vannak gazdasági ágak, melyek nem kívánnak igen nagy befektetést. s melyek által évenként meglehetősen összegecskét lehet nyerni, csak fel kell tudni ismerni a helyzet viszonyait.

A néptanítók megalázásig csekély dotálása nem egyedüli oka az általános tanítói szegénységnek. hanem leginkább azon körülmény, hogy a tanító attól a perctől, melyben állását elfoglalja. kénytelen a nélkülözéssel és nyomorral küzdeni. Igaz, hogy minden kezdet nehéz, de a tanítóskodás kezdete oly sötét képű, hogy — a szükséges segédeszközök hiánya folytán — csak véletlen szerencse mellett szokott kiderülni.

A szegénység mindenkor igen kegyetlen és demoralizáló társ, mely a tanító önművelődése elé igen nagy gátot vet és sokszor a legszebb reményekkel kecsegtető ifjut is képes elrontani. (Különben tény az is, hogy tapasztalatlan fiatal ember, ha kellő költségek fölött rendelkezik és némi dispositióval bír az élvezetek iránt, szintén inkább romlásnak, mint ethikai haladásnak indul.)

Sokszor szemünkre vetették, hogy ha összejöveteleinkre gyülünk össze, leginkább csak arról panaszkodunk, hogy csekély a fizetésünk, hogy sok a dolgunk s hogy nem tudunk boldogulni. S ezen megütözik a társadalom!! Az igaz, hogy V e r t á n E n d r é n e k tökéletes igaza van, midőn mondja: »A szerencsétleneket leginkább azért kerülik, mert kifakadásaiktól félnek, s mert a kedvetlenség ragályos. A szerencsétlen semmi által sem ajánlja magát jobban, mint ha *sorsával hallgat.*«

Most az a kérdés, hogy a mai viszonyok között képesek vagyunk-e Vertán szép mondatát respectálni? s valjon tanácsos-e hallgatnunk akkor, midőn az egész világ jajgat?! — Hogy a társadalmi anyagi helyzetünkön bárhogy is fogunk jajgatni, javítani nem fog, arról lehetünk meggyőződve. De hát ezen nyomorult helyzetet csak azért a közmondásért türjük: A türelem rózsát terem?! Nem, az teljes lehetetlen, az lealázó! A falusi tanítónak *nem kell* és nem illő szenvedni a nyomort, mert tétovázás nélkül mondhatjuk, hogy daczára a mai szerencsétlen viszonyoknak, hazánkban még mindig olyan tér van, hogy azon tanító, kinek esze és testi rugékonysága helyén van, még mindig jólétre tehet szert. De fájdalom, sokan felülről várják az áldást, midőn az éppen lábainknál hever.

Hogy azonban a tanító mostoha sorsán javithasson, hogy mellékjövedelemre szert tehessen, önmagának kell mindenekelőtt a cselekvés terére kilépnie; mert jelen korunkban még hiában

fogunk reményleni, hogy a társadalomnak, a törvényhozó testületnek eszébe jutand, szegénységünkön javítani: lévén a tanító még mindig a társadalom legmostohább gyermeke, s az még nagyon sokáig fog maradni. Csak saját magunknak kell gondoskodnunk azon módok- és eszközökről, melyek lehetővé teszik nekünk a kezdet nehézségeit legyőzni s a boldogulás lehetőségét biztos kilátásba helyezni. Ezen eszközök pedig nem lehetnek mások, mint azok, melyek a földmivelés gyakorlását nekünk lehetővé teszik.

Hogy melyek lehetnek azon eszközök, melyek a tanító gazdálkodását lehetővé teszik, sorban előszámlálni nem lehet, mert azok különbözők lehetnek, s mindig az illető egyén viszonyaitól függnék. Általános eszköznek azonban tartjuk a tanítói **segélyegyleteket**; miért is hozzászólás végett a következő cikkben mindjárt egy tervezetet nyújtunk a szóba levő segély egyetekre nézve.

A tanítói segélyegyletekről.

Midőn 1868-ban a XXXVIII. vagyis a népoktatásról szóló törvénycikk létre jött, a tanítók országszerte tanítói egyleteket, önképző- és olvasóköroket alapítottak, hogy önművelődésüket annál inkább könnyebbithessék. Minden előre törekvő tanító jóformán csak a szellemi tápról gondoskodott. Nem is lehetett ez másképen, mert a tanítókat az országház teremtől kezdve egészen le a pásztori kunyhóig szellemi elmaradottsággal vádolták. Igaz, hogy ezen vád nem állott általánosságban, mivel Magyarországbn mindig lehetett oly tanítókat találni, kik a kor színvonalán állottak.

Ezen buzgalomnak köszönhető, hogy a magyarországi tanügy a lefolyt 18 év alatt rendkívül haladott.

Mindennek daczára a tanítók anyagi helyzete, különösen terméketlenebb vidékeken működő felekezeti tanítóknál, csak sporadice javult. S épen ez szomorú a dologban, hogy midőn az igények szaporodnak, az anyagi helyzet kellő arányosságban nem javult. Ilyen körülmények között nagyon valószínű, hogy az önművelődési kedv a tanítóknál ellankadhat, vagy pedig az anyagi gondok mellett a szellemi haladás elsatnyul.

Az állam és a községi tanítók anyagi helyzete már jóval kedvezőbb, nemcsak azért, mivel fizetésük a törvény ezen megállapított minimumnál rendszerint nagyobb, de különösen azért, mivel járandóságukat meghatározott időben és helyen rendszeresen felvehetik.

Hogy a felekezeti tanítók anyagi helyzete mindenütt nem javult, azt tudjuk a „Néptanítók Lapjából“, hol leginkább csak oly tanítói állásokra hirdetnek pályázatokat, melyek a törvényben meghatározott minimummal vannak dotálva. De legfájdalmasabb, hogy

a legtöbb helyütt ezt a 300 forintot is csak hónapok elmultával és pedig aprónként 50 kr., vagy forintonként adják ki a tanítónak. *)

Már pedig a mely család nem képes házi viszonyaiba rendet behozni, a mi csekély fizetésnek oly rossz és rendetlen kiszolgáltatása mellett éppen lehetetlen, ott megszűnt a házi béke; a hol pedig nincsen béke, ott nyugtalanság uralkodik, nyugtalan kedélylyel pedig nem lehet sem kellőképen tanítani, sem pedig tanulni.

Hogy állításomat bebizonyítsam, azaz, hogy megmutassam, hogy hazánkban sok helyütt mily nyomorultan fizetik a tanítókat, legyen szabad az „Obrazy elementárneho skoltva“ czimű lapra hivatkoznom, melyben az ágostai evangélikus reformált tanítók czifránál-czifrább fizetéseire akadunk. Így pl. Jahodniky községében a tanító fizetése 80—90 frt és egy hektár szántó föld. — Briestyában kap a tanító a mintegy 30 iskolába járó gyermektől fejenként 30 krt egy szekér fát, 9 liter rozsot s ugyanannyi zabot, fél kiló vaját s ugyanannyi sót s tandíj fejében 35 frtot.

A rudnói tanító fizetése alljon itten szószerint: az iskolás gyermekek száma 27—30. Minden iskolás gyermektől kap a tanító 35 krt készpénzben, egy szekér fát vagy 1 frtot fél klgr. vaját és ugyanannyi sót, 6 liter burgonyát, egy és fél liter főzeléket, a mi 2 frtnyi értéket képvisel. Ezenkívül 7—8 liter burgonyát beültetni. Továbbá szabad a tanítónak Gergely napján tojást és szalonnát szedtetni, ugyszintén szabad neki a lakodalmakkor és keresztelések alkalmával kántálni. Budicsban a gyermekek száma 24—30: mindeniktől kap a tanító 40 krt, egy szekér fát, 6 liter rozsot, 4 liter feles búzát, fél klgr vaját és ugyanannyi sót, 8 liter burgonyát, ünnepek alkalmával minden gyermektől 20 kr, Balázs és Gergely napján meg van engedve a tojás és szalonnaszedés, ugyszinte a lakodalmak és kereszteléseknél való kántálás. Jaszenovában van két tanító, kiknek együttvéve évi fizetésök 90 frt.

A tanítók fizetésének legczifrább példánya a turóczi megyei Tirnovában van. „Az iskolaköteles gyermekek száma 30—35. Minden gyermektől kap a tanító 20 krt, egy szekér fát, 18 liter rozsot, egy kenyeret, egy kolbászt (kár, hogy nincsen meghatározva hány méter hosszút!) és egy kántációt.“

Ebből az egynehány példából kitetszik, hogy bizony a tanítói dotációk édes Magyarhonunkban sok helyütt még mindig minden kritikán alúl állanak s hogy az államnak minden módon oda kell törekedni, hogy az egyes felekezeti hatóságokat keményen szorítsa

*) A tanítók fizetésének rendetlen kiszolgáltatásáról egy élő példát nyújt az Aradmegyében fekvő Uj-Szt.-Anna gazdag község, a mennyiben az iskolaszéki elnök kénytelen volt mindaddig beszüntetni az iskolai tanítást, míg a tanítóknak a fizetési határlékokat ki nem fizetik. Egyik tanítónak több 600 forintnál van követelni valója.

oda, hogy a törvényt respektálni tanulják s a nemzet legszentebb ügyét ne engedjék lábbal taposni és kikaczagni.

Ilyen díjazással ellátott állomásokra bizony nem lehet kedve egy műveltebb tanítónak elmenni. De azért éppen ilyen helyeken kellene ügybuzgó, okos és művelt tanító és pedig azon egyszerű okból, hogy józan eszű eljárásával oda hasson a hatóság támogatásával, hogy az ilyen szegyenletes fizetéseket összegezve, javítva és pontos kiszolgáltatás alakjába öntve megélhessen, hogy a legnagyobb sötétségben botorkáló szegény, földhöz tapadt népet legalább némileg képes legyen idomítani. — Hihetetlennek tetszik, hogy mennyire képes egy derék tanító egy-egy faluban működni a nemzet és a község érdekében! S hogy a nép nem irtózik a jó tanító kellő díjazásától, azt tapasztalásból tudom. Erre csak egy példát hozok fel. P. Sz. községében a tanítófizetés következőleg állott: a) szabad lakás, b) kis házi kert, c) $1\frac{1}{2}$ hold szántóföld, d) 9 köböl buza, e) 84 frt készpénz, f) 40 frt stóla. Ezen fizetését azonban maga a tanító tartozott magának beszélni. — Midőn ezen állomást egy műveltebb s ügybuzgóbb tanító elfoglalta s a falubelieket practikus működése által a földes uraságtól az utolsó napszámosig megnyerte, a fizetését következőképen allapították meg: 1) szabad lakás házi kerttel, 2) 9 köböl kétszeres buza, 3) 200 forint a községi pénztárból negyedévenként kifizetve 4) 50 forint és 4 öl fa az uraságtól, 5) 150 frt stóla, 6) 50 akó bor. A rozzant iskola épületet kellőképen kijavították és a házikertet kőfallal kerítették be.

Hogy egy ügybuzgó tanító mennyit lendíthet saját, de különösen a község sorsán, kiviláglik némiképen az említett példából.

Azonban bűn volna a tanítóságot oda utalni, hogy maga erejéből szerezzen magának hivatásához méltó ellátást, ezen követelmény ellenkeznek a természet törvényeivel. Szükséges, hogy ezen ügyben három tényező vegyen részt: a hatóság, a község népe és maga a tanító.

Ha a hatóságok és maga a nép a néptanítóknak azt keresné, a mit tulajdonképen keresnie kellene: a nép tanítóját, ugy ezen áldás a nemzetgazdászatra rendkívüli kedvező befolyással volna, annyira, hogy — mai viszonyaink mellett is — valóban ugrást tehetnénk a természetben (anyaggyarapodásunkat értve).

Tapasztalásból állítom, hogy ezen szebb jövőt a nép ügybuzgó tanítói mellett (értem a mezővárosi és falusi tanítókat) nem volna boszorkányság elérni.

Mindenekelőtt azonban a törvény végrehajtóinak oda kellene hatni, hogy a tanítónak módot nyujtsanak hivatásának a maga egész terjedelmében eleget tehetni; a mi pedig nemcsak az iskola négy fala közé szorul, hanem kiterjed egyszersmind az élet- és kenyérkeresetmód azon nemre is, melyeket a vidék talaja, terjedelme, növényzete, ásványországa, éghajlata sat. nyujt.

Mig egy teljes képet festhetek arról: mily nagy befolyással lehet és kell lennie egy néptanítónak a nemzetgazdaságra s hogy mennyire kellene általában a társadalomnak a néptanító életrevalóságával törődni: addig csak egy eszközt akarok felemlíteni, illetőleg javaslatba hozni, és pedig: miként lehetne a megyei s a földművelésre utalt fiatal tanítóknak lehetővé tenni, hogy állásuk elfoglalásánál mindjárt belefoghassanak a gazdálkodásba!

Tudvalevő dolog, hogy a tanítóság nem a gazdagok osztályából ujonczoltatik; s azért, ha egyik-másik önállóságra vergődik, rendszeren erőmegfeszítéssel kell nekie — minden támogatás nélkül — a szegénységgel harczolnia.

Hogyha tehát oly intézmények léteznének, melyeknek igénybevételevel azonnai maga foghatna a hivatala után járó földjein a gazdálkodáshoz, ugy a nyomor nem volna képes azokat a keservesen szerzett képezdei ismereteket idő multával fejéből kiverni, s elenyészni azon gyakran előforduló eshetőség, hogy a tanító a helyett hogy szellemileg emelkedjék, a nyomor kényuri parancsszavára még inkább lejjebb száll.

Azért először szükséges volna, hogy mód találtassék ki arra nézve, hogy a tanító a községi előjáróság felelőssége terhe alatt pontosan kapja ki meghatározott járandóságát; 2. hogy lakásánál megfelelő gazdasági melléképületek legyenek; 3. hogy a hivatalba léptekor azonnal nyerhessen annyi anyagi segítséget, hogy gazdálkodáshoz foghasson.

E harmadik pont pedig szintén olyan fontos, miut az első, melyet a „Megyei Tanító-segélyegylettel és Takarékmagtárak“ alapításával lehetne elérni.

Ily „Takarékmagtár“ felállítását 1869-ben az „Alföldi Tanítóegylet“ nagygyűlésén indítványoztam, melyet elvben el is fogadtak. Azonban 1870-ben a zalai tanfelügyelőség által felhívtam, hogy az általam indítványozott takarékmagtárról némi tervezetet nyujtsak be. Tervezetemet az akkori zalamegyei iskolatanács elfogadta, s némi módosítás végett Glavina N, urnak kiadta. Hogy létre jött-e a „Takarékmagtár“, azt nem tudom.

A takarékmagtár létesítésével azt óhajtottam elérni, hogy: 1) ha valamely fiatal tanító önállóságra jut, s történetesen a földművelésre volna utalva, ne legyen kénytelen a vetőmag hiánya miatt földjét vagy felébe vagy haszonbérbe kiadni, hanem, miután a takarékmagtárból a kellő mennyiségű magánszükségletet megkapná, maga művelje azt; 2) hogy rossz termés idejében ne essék a tanítócsalád uzsorások áldozatává, hanem, hogy végső esetben legalább kenyere legyen, melyet a „Takarékmagtár“-ból külsőn vett búzával beszerezhet.

Hozzászólás okaért álljon itten az általam összeállított takarékmagtári tervezet. Azt hiszem, hogy nem teszek felesleges munkát,

ha a megyei tanitóságot őszintén felhívom oly ügy létrehozására, melyért unokáink áldhatnak.

Példaképen nevezzük ezen tervezetet:

„Aradmegyei tanítói Takarékmagtár“-nak.

1. §. Czim: „Az aradmegyei tanítói takarékmagtár.“
2. §. Cél: Az aradmegyei előregedett, huzamosb betegségben szenvedő, munkaképtelenné vált tanítók, tanítóözvegyek, tanítónők, tanítóárvák, fiatal tanítók segélyezése.
3. §. Létesítési eszközök: alapítványok, rendes (kötelezett) befizetések és adományok.
4. §. Mindenki, ki tiz métermázsa gabonával a magtártőke megteremtéséhez és gyarapodásához járul, alapító taggá lesz.
5. §. Minden jelenleg működő tanító a magtár alaptőkéhez öt egymasután következő éven át egy métermázsa gabonával tartozik járulni.
6. §. Minden tanító, ki a takarékmagtár létesítése után öt évvel későbbben megválasztatott s a 30-ik életévet még be nem töltötte, három éven át egy, ha pedig 30 évesnél öregebb, öt éven át tartozik egy egy métermázsa gabonával a tőkéhez járulni.
7. §. A takarékmagtár a takarekpénztárak módjára minden ember által igénybe vehető, a ki képes kimutatni, hogy a kölcsönvett gabonamennyiség nála biztosítva van; miért is kezesek szükségesek.
9. §. A takarékmagtári tartozások háromszori megintés után per útján behajtandók.
10. §. Minden kölcsönvett métermázsa gabona után 8 kilogramm kamat fejében fizetendő.
11. §. A magtár segélyezéskénti használatát a tanítók részéről csak a megállapítástól számított 6 év lefolyásával vehető igénybe.
12. §. A 11. §. alul csak azon tanítók szabadítandók fel, kik az alapítási 6 év alatt saját vétségükön kívül egészen munkaképtelenné váltak; továbbá azon elhalt tanítók özvegyeik és árvák, kiknek férjeik, illetőleg szüleik a magtár megalapításához járultak.
13. §. Az alapítási gabona mennyiség egy tized részéből oly tanítók, vagy több gyermekkel hátramaradt özvegyek, kik nyomorban sinlődnék, a szükséghez képest momentán segélyzendők.
14. §. A takarékmagtár rendes igénybevétele a tanító nyugdíjba áthelyezésekor (az alapítási 6 év lefolytával) minden tekintet nélkül a vagyona nézve életbeléptethető.
15. §. A tanítóözvegyek csak addig élvezhetik az évenkinti gabonasegélyt, míg újra férjhez nem mennek.
16. §. Oly tanítóárvák, kik mind a két szülőt elvesztették, ha kell (t. i. míg aradmegyei árvaház létesítését valami befolyásos egyéniség meg nem pendít) megszabott segélyt a magtárból nyer-

vén, ha közeli rokonaik nincsenek, valamely tanítóhoz nevelésbe adatnak.

17. §. A magtári segélyre igényt tartó család évenként 12 mm. gabonánál többet nem kaphat.

18. §. A magtári segély kinek odaitélése a magtár — fentartók évi nagygyűlésén határozatik meg.

19. §. Rendkívüli esetekben a szövetkezet (vagy bárminek nevezük) elnökének jogában áll a rögtöni szükséghez képest bizonyos gabnamennyiséget kiutalványozni, s eljárásáról részletes jelentést jóváhagyás végett a nagygyűlésnek beterjeszteni..

20. §. A kölcsönadott gabna kamatjainak az első 6 év alatt rögtöni szükség elhárítása végett 30%, a 6 év lefolyta után pedig 75% kiosztandó, a fenmaradt 25% pedig a tőkéhez csatolandó.

21. §. A megyei takarékmagtár áll: egy központi és szükséghez képest több fiókmagtárból.

22. §. A központi magtárt egy nyugdíjazott tanító kezeli, ki azért meghatározott díjban részesül.

23. §. A fiókmagtárt szintén egy tanító kezeli községi előljáróság ellenőrzése mellett.

24. §. Az összes takarékmagtár kezelésére a politikai hatóság ügyel fel.

25. §. A takarékmagtári számadások a megyei számvevőségnek felülvizsgálat végett terjesztetnek be, kinyomattatnak és az egyes tagoknak tájékoztatás, illetőleg megnyugtató végett megküldetnek.

✱

Körülbelül ilyen érteményben gondolom én a megyei tanítói magtárakat életbe léptetni. A szabályokat különféle módon lehetne alkotni, javítani és módosítani.

S nekem nagy reményem van, hogy a politikai, valamint az egyházi ügybuzgó hatóság a tanítóknak e tekintetben netán meginduló mozgalmát minden módon elő fogja segíteni.

Szóljunk hozzá.

Horváth József.

Egy gondolat.

Na bizony majdnem egészen meglepedkeztem magamról, akarom mondani az „Iskolakert“-ről. De nem is csuda, mikor reám nézve a lefolyt fél év valóságos április volt. Az idő és hely bizonytalansága miatt, úgy beburkoltam magam a gondteljes nehéz köntösbe, hogy azt csak az október hó 1-sejével vettem le, mikor is elmondhattam: „Hála Istennek! megállapodtam valahára, mint az idő ma az esőre.“

Tehát eljutottam végre én is. Hogy hová? — azt is megmondom az iskola négy fala közé, hol az ujjá ébredés időszaka a természettel az egyszer ellenkezőleg állott be.

Itt az idő, hogy ama vésteljes napokban, midőn hazánk gazdálkodásának majdnem minden ága pang, — sőt egyikét másikat a végpusztulás fenyegeti, hogy hozzá lássunk magasztos hivatásunknak a szó nemes értelmében vett teljesítéséhez.

Midőn attól kell tartani, hogy rövid idő leforgása alatt hazánkban kezdetét veendi majd a belső népvándorlás, ha egész vidékek a megélhetésre nézve alkalmatlanokká válnak, teljesen elpusztulnak; s lesznek helyek, a hol ma még javában diszlő szőlők csak sivár, kopasz és meredek hegyoldalak tünedeznek fel, mintegy kárhoztatva a természet mostohaságát, mely oly kérlelhetlen és a nép tétlenségét, hogy irányába oly háladatlan volt.

Hisz századokon át táplálta kenyérrrel, ellátta terméséből ruházattal, örömet s jókedvet szerzett lakóinak, sőt az igazi társas élet és barátság-szeretetet nem csak bölcsőben ringatta, de mondhatni, a börtérvidék fejlesztette azt a legmagasabb fokra, s tartatja fen a mai nap is legmelegebben: hol azonban nemsokára a rideg érzéketlen némaság üti fel tanyáját és pedig csupán a lakosság gondatlan volta és hanyagsága miatt. Azon szomorú képet fogja feltüntetni, mint midőn egy szegény elhagyatottat a nemes sziv felkarol, felemeli még önmaga fölé is s ekkor jóltevőjére megvetőleg néz le, nem gondolva meg háladatlanságát. Csakhogy ekkor már késő lesz, mert a nép sirni fog kenyér után, kinek eddig a szőlő mindent adott.

Hogy azonban e szomorú idő egészen be ne következék édes hazánk gyermekeire, tán még van mód, melylyel némileg segíthetünk a bajon. De hogyan? az a kérdés. — Hisz ugy is ezzel foglalkozik hazánkban igen sok elméleti kapacitás, de annál kevesebb gyakorlati; pedig csakis ezek kezében van letéve a kulcs, melylyel az igaz utra vezető kapu kinyitható. Azért kedves kartársak, kik épen hivatva vagyunk erre, vegyük az ügyet lelkesülten és odaadással s legyünk tanítók! — Ezek pedig csak akkor leszünk igazán, ha az iskolás gyermekek nevelése és oktatása mellett, a felnőttek ügyeit is pártoljuk; s megtanítjuk őket: hogyan kell emez vagy amaz kiveszendő gazdasági pénzforrást másik által pótolni míg mi előttt annak káros hiányát megérezzük.

Oda törekedjünk azért, hogy ezen szép elve a népiskolai nevelésnek, „az életnek nevel“ csakugyan érvényre jusson, midőn arra leginkább szüksége van a népnek, s nemzetnek, de magának a honnak is. — Tehát oda irányozzuk működésünket, hogy szőlőink végpusztulásakor már erőteljes gyümölcsösök virágozzanak azok helyein, különösen ott, hol a kiveszett szőlőterület gabona termesztésre sem alkalmas. Természetesen előre kitanulmányozandó a vidéken jövedelmezőleg termő gyümölcs fajok s ezeket meghonosítani, hogy így nagy mennyiségben termesztve kereskedelmi cikkekké válhassanak. De a mit csak ugy érhetünk el, ha minden tanító testtel és lélekkel azon lesz, hogy minél előbb községi „iskolakertet“ teremtsen s abban erőnek erejével megszámlalhatatlanul sokat tegyen a hazánk érdekében.

lálhatlan gyümölcsfát növel, hogy abból a legkészségesebben szolgálhasson, ha valakinek nemesített gyümölcsfára szüksége lesz. Ez mind össze kevés táradtságba, egy kis áldozatba s csak a tanító jóakarátába kerül, mivel községének ugy is tartozik, ha népét és hazáját szereti.

Erre nézve pedig addig is, míg kertje kimérve és bekerítve lesz, ne töltsé az időt tétlenül. S itt a gyümölcs-szüret, élvezet és maggyűjtés ideje, hogy kora tavasszal azokat langyos vízben pár napig áztatva elültesse, azután pedig szorgalmasan öntözgetve ápolja, hogy a jövő évben már beolthassa s mielőbb szétossza. — Ezt tegyük gyakorlatilag.

De elméletileg is törekednünk kell, mivel sokan vagyunk, kik a képezdét már annakelőtte odahagytuk, mielőtt a phylloxera elleni védekezést alaposan megtanulhattuk volna. Ezt tehát most önmagunknak kell pótolni olvasgatás után speciális szakművekből. Erre pedig a hosszú, unalmas téli esték a legalkalmasabbak. Mert haladnunk kell a korrallal mindenben. Így aztán a hiányt pótolhatjuk, mert tudom, kevés tanító van oly anyagi helyzetben, hogy csekély fizetése terhére egy-egy kirándulást tehessen a szakszerű szőlőművelés és phylloxera elleni védekezés elsajátítása céljából mint a szőlőszetekbe. Aztán végre is mi tagadás benne mégis csak kevesebbe kerül, habár nem is oly gyorsan történik az elsajátítás, ha néhány szakművet hozat s abból a szőlőoltást a művelési minták után tanulja meg. Tavasszal pedig kertjében az amerikai vesszőket gyakorlatilag is ojtogatja. Várva és remélve, hogy a magas kormány is e szent cél sikeres kivitelében velünk együtt ténykedő segítségére lesz. Mert csakis így remélhetjük, hogy sok helyen, mit a természet elvesz, azt mi szorgalmunk által visszadhathatjuk a népnek.

Megtörténhet ugyan, hogy előbb gyümölcsbort készítünk, s a gyümölcsöt kiviteli czikkeink közé számíthatjuk, mire valaki születik, ki a phylloxera és anomolla villó szőlőpusztító rovarnak ránk nézve oly siralmas hatalmát össze fogja törni s mire ismét nectárt csöpögtethetünk poharunkba.

Seprős, 1887. október 12.

B. M.

Az aradi és aradmegyei árvák ügyében.

Irta: **Szattinger József.**

Arad városa- és megyéében a közjótékonyság évek során át oly szép összeggel járult az inségben hátrahagyott árvák neveltetésére szánt árvaházalaphoz, hogy immár elérkezett az idő e nemes terv valóítására, közelg az óra, melyben e szegény, gyámoltalan — mert szülefosztott — kisdedek a közkönyörület takarította fillérek gyümölcsét élvezendik. A helyi sajtó közölte is annak idejében az ez ügyben döntő körök véleményeit, de míg az ige testté nem lön s már is akadtak egyének, kik szintén hi-

vatást éreztek magukban, nézeteiket a közönségre rátukmálni, a mennyiben azon kérdést kezdték szellőztetni, melyik térre fektesse a jótékony női egyesület mely az emelendő árvaház által nemes tevékenységének egyik legáldásosabb feladata alól felmentetnék, további működésének fősúlyát, minő célokra fordítsa vagyonát.

Nem tartjuk feladatunknak e nézetek helyességét vitatni, mivel sokkal magasztosabb cél lebeg szemünk előtt, sokkal gyökerebben akarjuk, hogy az árvák ügye elintéztessék, semhogy kívánatosnak tartanók azt, miszerint a jótékony női egyesület, mely humanus működésének eddigelé is oly fényes tanujelét adá, továbbra mellőztessék az árvák ügyében, annyival is inkább, mert ha valahol, ugy ezen a téren leginkább bizonyul be felséges királyunk jelszavának: „**Viribus unitis**“ igazoltsága.

Mindennap látjuk, hogy az országok intézői milliókat szavaznak országházak építésére, hasonló összegekkel járulnak látványos, palotaszerű iskolák és egyéb középületek felállítására, óriási börtönöket és tébolydákat emelnek, mivel a használatban lévők szűkeknek bizonyulnak be, de az inségben tespedő emberiség, kivált pedig annak árván és elzüllöten hagyott magzatja számára sehol, még a legegyszerűbb házikó sem épült állami költségen. E nyomasztó s kétségbeejtő helyzetöknek enyhítése teljesen a közkönyörületre lett bízva. Megfeledeztek az intéző körök, hogy eme elzüllöttek és árvák ha nem is a hon polgárai, de mindenesetre azoknak fiai, megfeledeztek továbbá arról is, hogy e hideg közöny, mely élesen jellemzi a manap divó tökeuralmi irányzat önző kormányát, ezeket, kiket máskülönben kevés költséggel becsületes polgárokká lehetett volna nevelni, részint az alkalomszülte gonoszság csábjainak kitéve, a gazemberek soraiba üzi, részint pedig korai halálba kergeti. Mindkét esetben csakis az ország költsége vétetik igénybe, eltekintve magát az erkölcsi momentumot.

Minthogy azonban ez önző irányzaton csak egy jobb és szebb idő fog változtatni, nem akarjuk céltalan panaszainkkal untatni olvasóinkat és csak azt akartuk megállapítani, hogy az államok, mint olyanok, a valódi humanizmust még korántsem közelítik meg, és egyedül a közjótékonyosság az, mely e téren eddigelé is szép sikerrel működött; és épp azért, mivel ez magánosok összesített munkájának eredménye, csak akkor fokozódhatik e jótékonyosság kifolyása, ha abból senki, de senki ki nem záratik.

Mielőtt most már a jótékony női egyesületről és az építendő árvaházról szóló nézeteinket bővebben fejtegetnők, mielőtt elmondanók: miként véljük az árvák ügyét legjobban elintézendőnek; időszerűnek tartjuk olvasóinkkal megismertetni, mily módon fejtették meg e kérdést a külföldön, még pedig sokkal mostohább anyagi viszonyok között.

London, ama világváros, melynek közkerécsi viszonyait élesen jellemzi az, hogy évenként átlag 420 személy éhen hal, s 12000 anya rendesen gyermekeit megöli, mert azokat táplálni nem tudja, még manap is egyes kerületekkel bir, melyekben a csöcselék, nyomorult kívül-belül rongyos házakban, bűzhödt, fojtó levegővel telített szűk szobaketrecekben összeszorítva a legnagyobb inség közepette életét tengeti, melyekben a gonosztevők egész serege tanyáz és olyannyira rettegésben tartja a környéket, hogy egyes rendőr nem ismeri azokba a szűk utcákba lábát betenni, jól tudva, hogy élve nem szabadul ki onnan többé. És ezen csöcselék annyira elvetemült erkölcstelenségében, annyira megrögzött, tunya, legfelebb csak a törvények kijátszásában fáradozó életében, hogy ugy az államhatalom közvetítése, mint a papság befolyása elégtelennek bizonyult be annak javítására, sikertelennek abban, hogy e »vadakat« jobb pályára tereljék.

Mindezek daczára akadt mégis egy férfi, ki mentő angyalként lépett fel és az üdvözítő magasztos példájára magához hívogatja a züllöttek ártatlan kisdedeit, ki felkutatja a gyámoltalan s árván hagyottakat magával viszi, ruházza, melegíti, táplálja, oktatja, megmenti a keserü inség és csábító gázos következményeitől és kiszabadítva őket a tolvajlás, iszákosság s faji erkölcstelenség undorító posványából, becsületes honpolgárokká neveli.

Eme a szó valódi értelmében örangyala az elzüllöttek gyermekeinek, *dr. Barnardo*, londoni pap. Ernyedetlen szorgalmat és ki nem apadó türelmet fordít arra, hogy embertársainak támogatását megnyerje, mert pénzre sok pénzre van szüksége, hogy védenczeinek eleget tegyen. Nem válogat ő ezekben, egyaránt befogadja őket, a piros pozsgás gyermekeket, kiknek viruló színe testük épségéről tanuskodik, ép ugy mint a halavány, korai öregségre jutottakat, kiknek kiaszott, olykor görvélyes teste és fejletlen tagjai szomorú képét adják azon korcsnemzedéknek, mely a manap divó önző tökeuralomnak és a nemzetgazdászati törvényeinek lábbal tapodásának köszöni létét. Barnardo nem várja, hogy önként jöjjenek hozzá, ő maga ellátogat a lebukokba éjjel, hidegben és esőben, a legelhagyottabb zugokban keresgéli őket össze: gerendák és deszkák mögöl, felfordított csolnakok, hidak és padok alól, taligák, szemét- és széntartókból szedi őket elő, a hol dideregve s fázva összezsugorodtak, s körmeiket rágva várják a reggelt, hogy újra elkezdhessék tétlen életüket.

Az így felleltek közül a legtöbben szívesen követik a doktort, hallották már, hogy jó ember, de azért akadnak még elegenden, kik nem tudnak megválni csavargó életüktől és nem voltak rávehetők a tisztességes életmódra. Minden egyes fellelt gyermek

gondosan kikérdeztetik szüleiről és multjáról. Igaz, hogy a rendes válasz: »Nem tudom«, vagy »apám meghalt, anyám beteg«, »apámat elzárták, anyám meghalt.« A kinek vannak pedig még hozzátartozói, azt ezek vagy elűzték maguktól, vagy annyira ütötték, verték, hogy maga elszökött vagy pedig rendszeres koldulásra, tolvajlásra és minden gonoszra oktatták. Mihelyt azonban dr. Barnardo felkarolja őket, kivetkőződnek a mocsokból és új szebb életre ébrednek.

Mindenekelőtt megfürésztetnek s új ruhákat kapnak, azután iskolába kerülnek, hol írni és olvasni tanulnak, a vallásban oktattatnak és mindenütt tisztaságot és rendet látnak, később pedig áttétetnek külön, e célra épített munkaházakba, hol a fiuk különféle mesterségeket tanulnak, mások ismét mint küldönczök járják be a várost, vagy mint cipőtisztítók működnek. Kerestük egy része az intézet javára fordítatik. — Csak így érthető, hogy dr. Barnardo az utóbbi 17 év alatt 5000 gyermekből, kik máskülönben vagy nyomorultan elvesztek vagy gonosztevékké lettek volna, mindannyi becsületes honpolgárt nevelt.

Hasonló gondot fordít Barnardo a kis leányokra is. Azok számára külön kis falut rendezett be Ilfordban (Essex), melyben 30 igen csinos házikóban laknak védencei. Minden házikó 20 leányt fogad be, kiknek őrizete egy »anyára« van bízva, s ki a varrásra, főzésre, mosásra, vasalásra, szóval mindarra oktatja, a mit egy cselédnek tudni szükséges. Mihelyt eléggé jártasak, épp úgy mint a fiuk, a ház körül szükséges szolgálatokat végzik, miáltal a cselédtartás szüksége magától megszűnik.

A beteg és nyomorult kisdedek számára külön kórházat rendezett be Barnardo, hol azok gyógykezelésben, orvosságokban, vallási buzdításban és gondos ápolásban részesülnek.

A legkisebbek részére Jersey szigeten lakházat épített, hol a leggondosabb ápolásban részesülnek, míg elérik a kort, hogy iskolába menjenek.

Azonkívül Barnardo vezetése alatt áll még több rendbeli vasárnapi iskola, szegény gyári leányok számára alapított menhelyek, egy az iszákosság ellen létesített kávéház, mindössze huszonkét intézet.

Szinte figyelmet érdemel azon fáradozása, melyet e fiatal népség kivándorlására fordít. Időnkint kiválogatja védencei közül azokat, kik természetükre, képességeikre és jellemükre nézve leginkább ajánlkoznak kivándorlásokra és azokat 80—100 főnyi csapatokban megbízható felügyelet alatt Canadába, Ausztráliába vagy Dél Afrikába küldi, hol összeköttetései folytán a gyermekek csakhamar tisztességes családoknál elhelyezést nyernek.

Csak hogy mindez pénzbe kerül, nagyon sok pénzbe, úgy hogy ez intézetek föntartására naponként körülbelül 100 font

sterling (12000 forint) szükségeltetik és csakis dr. Barnardo fáradhatatlan tevékenységének sikerült ez összeget évenként 365-ször előteremteni.

Jóllehet most már a gyermekek jövedelme némiképp hozzájárul az intézetek főtartására, jóllehet a gyermekek kézimunkáiból olykor sorsolásokkal egybekötött kiállítások rendeztetnek, de ez mind kevésnek bizonyul be és a magánkönyörület még nagy mérvben igénybe vétetik. És itt bámulatra ragad Barnardo tevékenysége. Könyörög a palotában úgy mint a legszegényebb kunyhóban, a legelőkelőbb nemestől ugymint az utolsó cselédtől, csakhogy magasztos célját elérje, csakhogy védenczeinek számát szaporíthassa.

A könyörületesség egy másik példányát *Werner* Gusztáv, protestans német papban látjuk. Ez 1837-ben avval kezdette magasztos működését, hogy Walldorfban a hol lelkészkedett. néhány árvát magához vett. Községe adakozása útján oly összegre tett szert, hogy egy emeletes menhelyet építhetett az elzüllött gyermekek számára. 1840 február 10-ikén *Werner* 10 gyermekkel pénz nélkül és csak egy hónapra terjedő élelmi szerekkel átköltözött *Reutlingen* városába. A gyermekek harisnyát kötöttek; amennyiben ez pedig a fentartási költségeket fedezni képes nem vala. *Werner* mint vándor predicátor bejárta a vidéket és szónoklataiban felhívta a hallgatóit adakozásra. Még abban az esztendőben sikerült neki intézete számára egy tehenet beszerezni, mely esemény örömmünnepet képezett. Egy évvel rá, a környékbeli jótékony női-egylet szintén egy tehénnel járult az intézet felvirágztatásához. *Werner* már most földeket is vásárolt és azokat nagyobbára gyermekeivel művelte. A jótékony nőegylet tagjai közül többen mint tanítónők önkénytelen működtek, úgy, hogy 1842-ben *Werner* már külön házat szerezhethetett meg. 30 hold föld, 20 drb. jószág és 80 növendék munkája az intézetet csakhamar önállóvá tették. Most már *Werner* elhatározta magát, hogy a földműveléshez hozzácsatolja az ipart is. Ernyedetlen fáradozásának és buzgó áldozatkészségének sikerült végre 1850-ben egy évek óta beszüntetett papirgyárat 40 ezer forintért, nagyobbára adósságokkal terheltlen megvásárolni. 40 ezer forintba került a gépek helyreállítása és csak 1851-ben vette kezdetét a gyári munka. A gyermekek úgy, mint a felnőttek teljesen ingyen dolgoztak mint egy család, a mennyiben elhatározták, hogy jövedelmüket további intézetek alapítására fordítják. A leányok a gyári munkán kívül a házi munkákban, varrásban és kötésben oktatást nyertek. *Werner* célja volt, hogy a felnevelt gyermekek nem csak élő gépekké, hanem a gazdaság körül is hasznos egyénekké váljanak. Két évvel később a fáradhatatlan pap *Flurrenben* egy malmot és hozzá 40, nem sokára 200 kapás föl-

det szerzett. Fiókegyletek alapítottak és hülyék számára, kik egyebet nem dolgozhattak, téglavetést rendezett be. 186-ben Reutlingenben már 460 felnőtt és 124 gyermek, Flurrenben pedig 50 felnőtt és 20 gyermek foglalkozott a munkával.

Még nem mult el egészen két évtizede annak, hogy Werner működését kezdette Württembergben, már is 24 intézet állott vezetése alatt, melyekben 789 felnőtt és 414 gyermek a gyári munkán kívül 1000 hold földet művelt. Az 1869. jelentés szerint pedig ez intézetek góczpontja Dettingenben van s az összes birtokok értéke 200 ezer forint, — és évi jövedelme 18%-ra rúg.

* * *

Ha az idézetteket figyelemmel kíséjük és fontolóra vesszük, hogy az aradvárosi árvaház alaptőkéje 60,000, a jótékony nő-egylet árvaházi alaptőkéje mintegy 30,000 forintot tesz, ha tekintetbe vesszük, hogy Aradmegyének, mely az ország nagyobb megyéi közé tartozik, árvaháza nincsen, miről pedig humanitási szempontból gondoskodni kell s ha elfogadjuk, hogy a megyei árvaházra szintén mintegy 80—100,000 forintot lehetne gyűjteni: ugy oly összeget kaphatnánk, melyből igen csinos uradalmat lehetne megvásárolni. Tény pedig az, hogy az olyan uradalomban elegendő épületet is találnánk, hová az árvák elhelyezhetők volnának, mi által — talán némi átalakítást kivéve — az építési költségektől is megszabadulnánk. Az egész tőke pedig bőven jövedelmező földbirtokba fektettetnék, mely körülmény az árvák eltartási költségeit biztosítaná.

Csináljunk magunknak egy kis számadást. Fogadjuk el, hogy a városi és megyei árvák száma felrugna 250-re. Számítsuk, hogy minden árva ellátása ruházattal együtt évenként 100 forintba kerül, a mi egy évben 25,000 forintot tenne ki, a mi absolut lehetetlen! Miután az árvák a cselédséggel, néhány béressel és napszámossal maguk kénytelenek a földet bemunkálni és saját természetményeikkel magukat fentartani.

Egy 150,000 forintos birtoknak a legmostohább viszonyok közt kell 10 000 forintot jövedelmezni rationalis gazdálkodás mellett. Ha pedig számvetés alá vesszük, hogy a 250 árva közt van 100, a ki örökségéből fentartási költségeihez 50 firt és 50, ki legalább 80 forinttal képes járulni, ugy 7—8,000 firtnyi összegre számithatunk, melyet magok az árvák fedeznének. Továbbá 4—5 ezer forintra tehető azon összeg, melyet az árvák kézimunkái jövedelmeznének. S így teljes valószínűséggel a fentartási pénzösszeg a város és megye anyagi áldozatai nélkül is előteremthető volna. Megjegyzendő, hogy ez összegben az alkalmazottak fizetése is bennfoglaltatik.

A szervezésre nézve pedig azt hozzuk fel, hogy azt 6 tökéletesen kifejlesztett elemi osztálylyal, 2-2 befejező ipari és földmivelési (gazdasszonykodási) osztálylyal, Fröbel-féle kerttel és bölcsődével kellene ellátni. Továbbá össze kellene azt kötni (successive) különféle műhelyekkel (asztalos, lakatos, kovács, ács, kárpitós, czipész, szabó, stb.); nemkülönben tökéletesen szervezett s a kor kívánalmainak megfelelő mezei gazdasággal és iparral — és kisdédóvodai vagyis inkább Fröbel-kertészeti képezdével.

Egy szóval oly intézetet kellene és lehetne jó akarat mellett megteremteni, a honnan igen derék iparosok, földmivelők, gazdasszonyok s értelmes cselédek kerülnének ki.

Es ha evvel ellentétben meggondoljuk, hogy az Arad városában emelendő árvaház, melynek külseje és berendezése kell, hogy a többi épületekkel egy színvonalon álljon, az árvaházi alap háromnegyed részét felemészti: ha tekintetbe vesszük továbbá azt is, hogy az árvák ez uj hazájukban ruházaton és teljes ellátáson kívül egyéb javadalmakban éppen nem fognak részesülni: nem kételkedhetünk többé, mire fordítsuk a közkönyörület arra szánt filléreit, létesítsünk-e egy életre való telepet, vagy temessük-e el holt falakba?! Azt hisszük, hogy ha az ilyen czélszerű árvatelepet létre hozunk ott a hegyek alján, ennek arany betűi sokkal tovább fogják hirdetni alapítóinak nevét, mert azokat megörökíti majdan a magyar közművelődési történelem, míg az Aradon felállítandó specziális intézmény léte egykor problematikussá válhatik.

Kellő szervezet mellett az árváknak nem is kellene együttesen, hanem családokra felosztva — lakni.

Nagy missiója lenne az ilyen intézetnek a hegyek alján, a románság között, mely aztán könnyebben s olcsóbban jutna jó iskolához, amennyiben bizonyos meghatározott összegért a tanulni vágyó szegényebb sorsu földmivelők gyermekeik is részesülhetnének oktatásban és a mesterségek gyakoroltatásában.

Teljes lelkiismerettel támogathatná az ilyen intézetet az állam is, amennyiben azt akként lehetne berendezni, hogy bizonyos tekintetben csavargó és javithatlan gyermekeket is lehetne itten a nevelés és munka megszeretésének áldásaiban részesíteni.

Az igaz, hogy egyszerre nem menne az, hanem kitartás és szervező képesség mellett rövid néhány év alatt Aradmegye és Arad városa oly intézettel dicsekedhetnék, melyet messze országokból jönnének megtekinteni.

A méhészetről.

Nincs szándékomban az alábbiakban a méhészet hogyan és mikéntjéről értekezni, csupán annyiban szólok arról, mint a tanító jövedelmi forrásáról.

Altalános — és nem jogtalan — a panasz, hogy a magyar néptanító annyira mostoha gyermeke nemzetének, miszerint csak megfeszített gondok mellett tudja saját és családjá életét jól — rosszul fenntartani. Fizetése oly csekélyre lőn a törvény által megszabva, hogy egyedül abból megélni valóságos bűvészet; mi több, vannak esetek, hol a tanítói fizetés még a törvényes 300 forint *felénél* is kevesebb. Hiteles adatok mutatják ki, hogy pl. a *borjádi* (Tolnamegye) ref. tanító 125 frtot, a *palanticzai* kat. (ugyanott) plane 16 forintot kap egy évre. Sőt a *lakfalvai* kántortanító a csordapásztornál is kevesebb díjazásban részesül, mert míg előbbi 351 frt. 60 krt kap, addig a pásztor fontos és életbevágó teendőiért, jól megérdemlett 408 forint fizetést nyer. Természetes az ilyen állomások után senki sem kapkod. De mit tegyen az olyan tanító, ki — sokan levén — más állomást nem kaphatott és kénytelen ilyet elfoglalni? Hogyan éljen meg abból az eleenyészőleg csekély fizetésből? Járjon el kapálni, kaszálni? miként azt a *szegszárdi* (tehát egy megyei fővárosbeli) ref. tanító megeselekedé, ki még vasárnap is kapált kaszált.*) És részre hajlatlanul ítélve, nem is hibáztatjuk őt 91 tanköteles oktatásaért 12000 lakossal bíró városban 300 forintot kapott. Hogy éljen meg belőle?

Bizony abból a fizetésből megélni absurdum.

Hanem hát: Segits magadon és az Isten is megsegít. A tanító, ki elég szerencsétlen ily állomáson lenni, iparkodjék maga a jövedelmi forrását nagyobbítani. Az akaró ember sokféle mellékjövedelemre tehet szert. Gyümölcsészet, kertészet, háziipar (kosárfonás, könyvkötés, szalmakalapkészítés) mind szép pénzt hoz a konyhára. Selyemtermelés és méhészet csekély faradtsággal bő aratást nyujtanak. Ezidejüleg csak az utóbbiról szóljunk.

A méhek tudvalevőleg nem kívánnak nagy gondozást. Táplálékot szintén nem, mert azt a saját szorgalmukkal szerzik be. Befektetési tőke igen csekély kell, amennyiben csupán a kaptárokra szükséges némi összeget kiadni. Természetes itt az újabb szerkezetű kaptárokat értem; közönséges vessző vagy gyékénykasokat házilag is lehet készíteni. Már most ha valakinek csak 8 kas méhe van, számíthat legalább is közepeszerű terméssel 5 kilogramm viaszra és 45—50 kilogramm mézre, amiből már szépen lehet pénzeln. És csodálatos dolog, a falusi kartársak nem, vagy igen ritkán üzik a méhészkedést. Mi lehet ennek oka, nem

*) „Tolnamegye Tanügye.” 1886. 26 old.

*) Temes és Torontál megyében a tanítók meglehetősen sikerrel karolták fel a méhészetet. Szerk.

tudható. Pedig kár ezt elhanyagolni, már nemcsak ama szempontból, hogy magának új és biztos jövedelmi forrást biztosít a tanító, hanem nemzetgazdasági szempontból is ajánlatos tény ez; mert a nép megismerkedik vele. — Módosabb — de ép így a kevésbé vagyonos — földmiveseink pedig szívesen üznék a méhtenyésztést, csak legyen a ki utba igazítsa őket. „Próbáltam én már, uram,” mondá nemrég nekem egy értelmes polgár, „de nem értem én annak a fortélyát.” Pedig a fődolog a méhek ismerése; már a „Kis Tükör” is a méhésztan számára való szabályok között első helyen említi: Ismerd jól a méhek természetét és életmódját. Nagy tudomány ide nem kell, akármelyik gazdaságtanban található általános utasításokat, de a ki bővebben óhajt informálódni, olvassa méhésztanunk nagymesterének, Göndöcs Benedeknek „*Pár őszinte szó a méhésztan, gyümölcsésztan és szőlőművelésnek az országban mielőbbi általános elterjesztése czéljából*” című művét, mit szerző kívánatra szívesen megküld az érdeklődőknek. Ebben nemcsak az eddig megjelent szakmunkák vannak felsorolva, hanem hasznos utasításokban és jó tanácsokban sem szűkölködik. Aki elolvassa, sokat fog belőle tanulni.

Ne legyünk tehát továbbra is télenek. Ébredjünk fel hosszas álmunkból, és munkálódjunk saját érdekünkben. Sopánkodással nem segítünk mizériánkon, de munkával igen. A méhek szorgalma tanítson bennünket is szorgalomra. A munka jutalma nem fog elmaradni, mert segíts magadon és az Isten is megsegít.

Hazai Hugó.

puszta-szt.-királyi tanító

A méhek betelelése.

Midőn a méhek a nyári, illetve őszi mézhordást befejezték, a méhésztan legnagyobb gondja — mondhatnánk méhésztani tudományának sarkköve — a betelelés helyes és okszerű keresztülvitele a legfontosabb teendő.

A helyes betelelés ép oly fontos a méhésztanban, mint a virágkedvelőknél a rózsáknak jó beföldelése, vagy az állatok téli gondozása, vagy egy épületnek helyes és jó alapozása.

De éppen a helyes betelelés ellen vétének a legtöbben, a kik a gyakorlati tapasztalatokat magában rejtő elméleteket mellőzik és saját ferde felfogásukat érvényesítve botorabbnál botorabb és furcsább, de minden okszerűséget nélkülöző betelelési módot alkalmaznak, melynek káros voltáról már csak a jövő tavasz győzheti meg őket, midőn a méhek vagy megfagyva, vagy elpusztulva és megsemmisülve telelnek ki.

Az egyik a túlmeleg, a másik a léghuzamost, a harmadik a földben való beásatást, a negyedik a padon, másik pedig a dohos pinczében való eltartást sat. tartják az üdvös és legjobb betelelésnek.

De mindegyik kiábrándul elfogultságából, csak hogy késő, és saját kárán. Azért tehát hallgassunk a jó és őszintén adott igaz tanácsra.

A jó betelelés aranyszabálya az: hogy csak oly törzsméhek választassanak e czelra, melyek elegendő, inkább nagyobb és bő népességgel, fiatal erőteljes és igen termékeny királynéval és legalább hat kilogramm mézzel, mint készlettel bírnak.

Előny adandó olyan törzsnek, mely már rajt adott, mert ennek a fiatal királyné mellett azon előnye is van, hogy sejtjei régebbiek, illetve barnák lévén, ezeken a méhek melegebben tanyáznak, mint a fiatal sárga fehéres színű sejteken.

A telelendő paraszt kasnak összsúlya 15—20 kiló legyen, akkor a méhnek elegendő tápláléka is lesz. Könnyebb kasok rendszerint elpusztulnak, a nehezebbek pedig roszul telelnek, mert a méhek a hideg mézsejtekre szorulnak, a miért tavasszal vagy későn, vagy nem is rajzanak.

A mozgó szerkezetű méhlokban a nép a legkisebb számítás szerint is legalább 6 keretet foglaljon el, a melyek tenyérszerűen bíriának befedett mézet, de a méhcsaládot akkor is két oldalról teli keretekkel kell szélről beszegni, hogy ez egész méhesomó mézzel legyen körül kerítve, hogy fészékének elhagyása nélkül juthasson nyugalomban mézhez.

De annyival alkalmasabb minden méhcsalád a betelelésre, mentül népesebb s ha mézkészlete nagyságával arányban is áll.

De hogy eme kiválasztást helyesen és könnyen, baj nélkül megtehessük, és hogy egyáltalában a méhekkel könnyen elbánhassunk, őket ily és más alkalmakkor, a midőn arra elengedhetetlen szükség van, megvizsgáljuk, főfeltétel az, hogy méheink mozgó szerkezetű méhlokokban dolgozzanak, mert csak ezekben végezhetjük könnyen, gyorsan és helyesen zaj nélkül eme legfontosabb teendőt, mert a paraszt kasban, ha azt az átvizsgálás végét felfordítjuk is, előbb a méhet ártalmatlanná kell tenni illetve kiölni, és az egész tőkét megsemmisíteni, mielőtt terményéhez, a mely az összeretének talán $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{3}$ -ad, vagy felét teszi, hozzájárulhatnánk.

Ezert hangoztatjuk folyton, hogy mozgó szerkezetű méhlok nélkül okszerűen és haszonnal méhészkedni nem lehet.

De az okszerű mozgó szerkezetű méhlokok között gyakorlatiasságra és könnyű kezelhetősökre oly nagy és lényeges a különbség, hogy míg az egyik pl. a „Zemplén“ méhlok a legegyszerűbben könnyen és igen gyorsan, ugyszólván fáradság nélkül kezelhető, nagy tömegekben is addig — kivéve a Göndöcs-fele méhlokot — már csak nagyon nehezen, vagy sehogysen kezelhetők, mert kereteit alig-alig lehet még a drága eszközökkel is, de akkor is erős izzadság és fáradság árán és sok időbe kerülő nehéz munkával kiszedni és berakni, és ha a családot így átakarjuk összel vizsgálni,

bizony az egész keretmennyiséget ki kell huzgálni, a mely munka, illetve egy méh laknak az átvizsgálása ezen utóbbi Dzirzon, Berlepsch s Grand-féle méh lakokban egy egy félnapot is vesz igénybe.

Ha tehát paraszt kasban méhészkedünk, a méheket ki kell ölni s minden évben újra kezdeni, ha pedig ama nehezen kezelhető mozgó szerkezetű méh lakokkal méhészkedünk, akkor rettentő sok a dolog, a baj, és iszonyu nagy a fáradság s a munka mégis lassan halad.

Az átvizsgálást tehát mindjárt ősszel tegyük meg, mert októberben a méh már csomóban ül a kasban, és akkor a kereteket nehéz széjjelszaggatni s a család tulságosan is lesz háborgatva.

A betelelésre csak is erős, népes és jól egyenlősített családok választassanak ki, mert akkor a téli gondozásuk is egyforma lesz.

A gyenge, azonban sárga léptekkel bíró anya családokat egyesítés által is meg lehet erősíteni úgy, hogy azon anyját hagyjuk meg az egyik méh lakban, a mely erőteljes és peteképes, a másiktól az anyát elpusztítjuk, s a családot így királyné nélkül hagyva, néhány napig árvaságát éreztetni hagyjuk. Mihelyt anyátlanságukat megérezték, minden keret a rajta lévő méhekkel kiszedetik, ezeket sós vízzel jól meglocsoljuk s így tesszük ezeket a megerősítendő méh lak felül lévő mézürebe. Ezt észrevevé az alant lévő család tagja, bősztülten rohannak fel a tanyáért az élet-halál harcra vivandó.

De észrevevén azt is, hogy az újonjöttek mézet is hoztak magokkal, megkezdődik a barátkozás és nyalakodás, s mire a sósvíz áldomás elfogyott, a két család már egyesült, s ekkor az alsó fiókban összeszoríthatók.

Ha a családok így egyenlősítettek, a talált fiasításokat egyformán osztjuk be az egyes méh lakokba, míg azok kiköltöttek, s mielőtt a sejtek kiürültek, azokat újra kiszedjük s alkalmas száraz de pormentes helyen elzárva jövő évre eltesszük.

Tehát figyeljük csak, hányszor kell csupán ez alkalommal a kereteket ki es berakni, és valjon lehet e eme műtéteket gyorsan a Dzirzon vagy Berlepsch-féle méh lakok kereszt szerkezetéből ki- és berakni. Így lesz tehát világos, hogy miért hangoztatjuk és ajánljuk minduntalan a Zemplén végtelen könnyű kezelhetőségű méh lak használatát, a hol a keret kézzel és igen gyorsan ki- és berakható.

A leglényegesebb feltételek egyike az, hogy ilyenkor az anyák petézési képességükről, illetve korukról meggyőződünk, s minden tapasztalatainkat, a méh lak ajtajára ragasztott papiros szeletre jegyezzük: tájékoztatásul a miheztartás végett.

Minden olyan anya, a mely nem elég gyors és eleven, azonnal kipusztítandó. Ha pedig talán már fekete s fénylő az anya és még sárga tetvekkal is meglepett, az irgalmatlanul elpusztítandó. Épen úgy meg nem tűrhető olyan fiatal anya, melynek petézése ritkás, nem zárt vagy rendetlen.

Mindazon méhlokok, melyek heresejtekkel bírnak az átvizsgáláskor, újabb 8—10 nap múlva újra átvizsgálandók, mert ezek a rossz anya megismertető jelei.

Ha még ezen idő után észlelünk új heresejteket, akkor vagy pusztítsuk ki ezen családot, vagy adjunk neki egy más elég erős néppel bíró fiatal anyát.

Csakis olyan család tehető ki jól, a melynek egyenes és szép építésű sejtjei vannak. Ilyenek ha elegendő mézők nem lenne is, jó eredménnyel etethetők.

Az etetés legegyszerűbben: friss mézes, de nyitott sejtekkel bíró keretnek a közepén való betolásával történik. Némelyek váluban kapnak feleresztett vagy hígított mézet, melyet a méhlok alján tolnak be.

A méz mindig este és nagyobb mennyiségben nyújtassék a méheknek, mindaddig, míg a kas a rendes súlyt el nem érte.

A legnagyobb hiba volna a mézet kis adagokban a méheknek adni, mert akkor a méhek elvesztvén a kis készlet miatt bizalmukat az anyát fokozott petezésre készítetik, s a helyett, hogy a nyert mézet a téli szükségre használnák fel, azt a fiatal méhek táplálására fordítanák. Így járunk ha októberban kezdünk rossz időben etetni, a helyett, hogy azt már szeptemberben kezdenénk meg, mert októberban az éjjelek már hidegek és a költés már e végett nem érhet meg, sőt mint fiatal költés elpusztul s akkor a táplálására fordított tápanyag is kárba vészett, a helyett, hogy téli készletül szolgált volna.

De októberban az is megtörténik, hogy ezen táplálékot elkészítő méhek készletüktől nem bírnak megszabadulni, s a hosszú téli idő alatt e miatt is az annyira félt vérhasban elpusztulnak.

A jó betelelés attól is függ, hogy a méh hol ül meg a méhlokban. Ugy nyáron, mint télen a család a röplyuk közelében furtalakban csomósodik.

A betelelésnél azonban zárt csomóban kell a családnak ülni, a miért rendszerint őket térfogatuknak megfelelő helyre kell összehoztatni, s a méhlokban megmaradó üres helyeket légmentesen elzárni. Tehát mentül nagyobb egy méhlok, annyival több babra lesz vele. Ezért is lett a Zemplén méhlok 20 keretes Dzirzonnal szemben csupán 14 keretnek megfelelő nagyságban szerkesztve, s azért is, mert már a 13. és 14-ik kereten rendszerint heresejtek fejlődnek, s mert ez a nagyság felel meg legjobban a paraszt köpűnek.

Sokszoros tapasztalat igazolta már, hogy a méheknek a tulságos meleg betelelése éppen olyan veszélyes, mint a tulságos hideg, vagy szellős.

Sok hideg mellett a méh sok táplálékot kénytelen saját melegségének fentartására felhasználni, a mi állandó mozgás és nyughatatlanságot idéz elő, a mi a kipusztulás első csirája.

De a túl meleg is éppen úgy nyugtalanítja a méheket s nem ritkán az izzadó melegtől e meleg folytán kirepülésre ösztönöztetnek

s eközben menthetetlenül elpusztulnak, mert megdermednek s megfagynak s nem ritkán alig marad egy maroknyi népe az így melegen betelelt családnak.

A kasokat legfőképen az éjszaki szelek ellen védjük. Hó a méhnek nem árt, de a deszkából készült méhkasokat a nedvesség ellen védjük kívülről adandó burok által, a mi festék, gyékény, vászon vagy legmegfelelőbbben ujságpapíros lehet.

A méhek itatására is rendszeres gondunk legyen. Jól zárt méh lakban, melyben légvononat nincs, a belső melegség folytán párák képződnek s méh lak tetején a fedő deszka alján ezek vízesepekbe gyűlvén, a méhek szomjuságuk oltására és vízszükségletük fedezésére ezeket használják fel.

Ha tehát az ablakot, ajtókat, vagy más repedéseket, gondosan kittel elzárjuk, akkor a légvonatot meggátoltuk s így lesz elegendő pára és cseppképződés.

Azonban az ablak és ajtó közti tér is rendszerint papir lapokkal töltendő ki.

Télen át a méheknek keves friss levegőre van szükségök, úgy hogy az a mi a röplyukon át bejut, nekik teljesen elég.

Hogy a téli napsugár is zavarja a méh lakot, természetes, és így attól egy elébe állított deszka által kell a méh lakot oltalmazni.

Egészen más azonban a teendő, ha a tél közepén a hó elolvadt volna, a föld száraz s szép meleg napos és szélesendes idő van. Ez azon alkalmas idő, midőn a takarót és deszkát a méh lak elöl elszedjük, hogy a nap besüssön a röplyukon, hogy a méheket kivesálja a mikor ezek tisztulás végett ki is repülnek, s a testükben összegyűlt sár és piszoktól megszabadulnak a tavaszig jó egészségben fognak felfrissülve kitelelni.

Általában a méhek télen át feltétlen nyugalmat igényelnek, a miért az egerek s madarakra ügyelni kell, hogy a méhekre ne kapjanak.

Az egerek ellen csak egér fogókat vagy mérget használjunk, mert a macska ugrásában a méh lakot nem kiméli.

A „Zemplén“ méh lak röplyuka menedékes és b-felé szűkülő lévén, ha eléggé hátra huzzuk az aljdeszkán a méh lakot, akkor azon egér vagy más ily nemü ellensége a méheknek be nem jut, míg a többi méh lakoknál egész sereg röplyuk záró-, szűkítő- sat. készülék van, a mi mind pénzbe kerül s alkalmazása és használhatósága sok pepecseléssel jár, s mégis talán mikor legjobban kellene használni, akkor hágy cserben.

Ha tehát a betelelésre az egyformán erős es életképes méh családot kiválogattuk, azokat, melyek nem használhatók természetes, hogy ki kell ölni.

Most azonban az legyen már egyik főgondunk, hogy a betelelt családoknak elegendő eleségről gondoskodjunk a télre, és a jövő tavaszon eshető rossz napokra.

E célra tehát a kiölt méhlokokból a sejteket vagy ki kell szedni, vagy kivágni. A paraszt kasból szedett sejteket a keretekbe kell szabni s így félre tenni.

Itt most már külön kell válogatni a befedett mézzel bíró sejteket, a fedetleneket s a fiasításokat.

A fiasítással bíró keretek a gyenge családokhoz adhatnak megfelelő arányban.

A fedetlen mézet tartalmazó keretektől, ha sok van, kipergetjük s azonnal értékesítjük vagy elfogyasztjuk, mert az nem állandó, nem érett s hamar megsavanyodik, megerjed.

A fedezett mézzel bíró sejtek pedig feltétlenül mind hűvös száraz helyen legjobban a padlyuknál felakasztva megőriztetnek, mert ezek adják az érett, eltartható jó mézet, a mely az eltevésre is egyedül alkalmas. A padlás ablak vagy lyuknál örökös légjárat lévén, a molyok a sejteket meg nem támadhatják, de mert a sejt fel van akasztva, az egér sem támadhatja meg, tehát csak az esetleges nedvességtől kell jól megőrizni.

Minden meghagyott családra 3 kiló méz készlet tartandó meg, vagy szerzendő be.

Lehet ugyan fedetlen sejtekből nyert mézet is etetésre használni, azonban ez előzőleg jól felfőzendő.

A kipergetett, vagy kifőzött méz fa, agyag, de legezélszerűbben: jól elzárható üveg edényben száraz védett helyen tartandó el, így kellemes eledel a méhnek, és a mi felmaradt, tavasszal az embernek is.

Ha az itt elmondottakat megfogadjuk és helyesen alkalmazzuk, a jövő tavaszon sokan lesznek, a kik ez által is az okszerű méhészek táborába léptek, és a kik a tanulás hasznát látva ujjult igyekezettel fogják az okszerű méhészet tanait kutatni és alkalmazni.

Ha tehát eme betelelési munkát végezzük, minthogy avval az egész méhállományt úgy is át kell vizsgálni, figyelemmel legyünk az egyes családok tulajdonaira is, úgy pl. dühös, marakodó, rabló vagy lanyha, lusta és csunya méh családokat fentartani és tovább méhesünkben megtűrni felette nagy hiba volna, a miért minden oly család, mely nem elég munkás, dühös s nem szelid, nem szorgalmas, vagy építkezése nem rendszeres, vagy örökös rajzásban van s egyáltalában hasznot nem ad, feltétlenül elpusztítandó, és ilyen méh családokból anya sohasem hagyandó meg sem önmaga, sem más család számára, mert itt is áll a tenyésztés azon aranyszabálya, hogy hasonló — hasonlót nemz és hogy csak a jóból lehet jót várni.

Ezekből tehát eléggé kiviláglik, hogy az okszerű méhészet csak rendszeres kezelés mellett üzhető s hogy annak alkalmazása

mégsem boszorkányság s hogy azt minden gondolkozó fő és méhkedvelő könnyen elsajátíthatja és hogy a méhek a helyes vezetést nem csak elfogadják, hanem meg is hálálják. Löcherer Andor. (Zelpm. Gazd. Értesítő.)

TÁRCZA.

Néhány szó az emberi gondolkodásról.

(Folytatás.)

Az egyik esetben a szókat megtartó emlékező tehetségnek minden nyoma elvész, s a beteg alig képes »igennel« vagy »nemmel« felelni vagy csakis szótagokban hangokat előteremteni; a másik esetben megtartja ugyan a beteg a szóképző tehetségét, gyakorlottan beszélni is képes, hanem amit beszél, annak semmi értelme nincsen. A beteg ugyan helyesen gondolkodhatik, de gondolatainak megfelelő szókat nem képes eltalálni: hanem minden gondolatnál csak helytelen, idegen, értelmény nélküli szavak tódulnak nyelvére. Mind a két esetben tehát a gondolkodás és a beszélő-tehetség többé-kevésbé zavartalan lehet, s a beteg mind a két esetben képes gondolatait, melyeket szavakkal ki nem fejezhet, jelek által, másokkal érthetően közölni. S ezen körülmény kézzelfoghatólag bizonyítja azon tényt, hogy a gondolkodás és szóképzés egymástól egészen független, relativ önálló szellemi működés.

Az ember cselekvésének és működésének céljában és annak czélszerű kivitelében is felismerhetjük azon alapgondolatot, mely az embereket a cselekvésre készítette. Az emberiség munkásságának maradványaiból, ugymint: szerszámok, czölöpépítmények, konyhai hulladékokból, képes a geologus azon kort megállapítani, melyben e tárgyakat használó nép élt, ha pl. valamely szigeten építmények, fegyverek vagy edények maradványait találják, abból minden bizonnyal azt következtetik, hogy ott egykor emberek laktak: ezen gondolat pedig csupán csak e maradványokban nyilvánul. Némely embernek cselekedeteiből nagyobb biztossággal lehet megállapítani gondolatait, mint szavaiból; és pedig annál könnyebben, mennél világosabban tűnik fel az a mit a cselekvő maga elé kitűzött s mennél világosabban és czélszerűbben hajtotta végre a cselekedet.

Eppen ily módon megismerjük valamely épület tervéből az építész, valamely gép összetételéből pedig a kitaláló gépész gondolatait vagy eszméit. Minden cselekvés — éppen úgy mint a szavak és jelek — tolmácsa és kifejezője azon alapgondolatnak, mely eme vagy ama tény létrehozásának indokául szolgált.

Hogy a magasabb fejlettségű állatok, nevezetesen az emlősök és madarak, gondolkodnak, avval tisztában vagyunk, noha még nem nagyon régen konokul tagadták. Aki ezen állatok működését figyelemmel kíséri, annak ezen állítás nem feltűnő. Már azon körülmény, hogy ezen állatokat többé-kevésbé szelidíteni lehet, szól gondolkodási képességek mellett; enélkül nem érthetnék meg, hogy mit akar az ember velök. De álljon itt ezen állításnak bebizonyítására egy példa! *Xantus János* írja, hogy a prairie farkast lehetetlen megfogni. Számtalan kísérletet tettek e célból, de azok eredménye az állatok ösztönéről divatozó fogalmat tökéletesen felforgatta. Csapó ajtón be nem megy, de alatta ássa be magát s megeszi a csalétket, aztán odább áll az ajtó alatt anélkül, hogy a rugót érintse. Akárhogy takarjuk el az acél és vas csapdát, amint megszagolja, azonnal elkerüli: a hurok-kalitkákat távolról megvetéssel tekintgeti. Az utazók sátraiba mászik éjenként s ellopja élelmöket; a vadászok csapdáit leugrasztja kő vagy pálcza segítségével s megeszi a csalétket anélkül, hogy magát megfogja: s nagyon ritkán történik, hogy magát csak láttassa is ilyenkor.*) Az alacsonyabb fejlettségű, gerinctelen állatoktól is egészen megtagadják a gondolkodást s cselekvéseiket velök született ösztönnek tulajdonítják. Azonban a természettudósok némelyike joggal tekintik e működést bizonyos gondolkodásnak, mely az öntudatot nélkülözi s csodálatos módon jó létre (*unbewusstes Denken*). Cselekvésöket alkalmasint bensőleg előre kitűzött célok, tehát gondolatok vezérlik. Az ember is számtalan cselekvését ily módon hajtja végre.

Azon célok, melyeket az alacsonyabb fejlettségű állatok követnek, ugyszólván csupán önfentartásukra és szaporodásukra vonatkoznak. A nemfentartás iránti gondoskodásból a társaságban élő rovarok oly munkákat alkotnak, melyek czélszerűség és tökély tekintetében az emberi művészet és gondolkodás műveleteit felülmulják és az embert a legnagyobb bámulatra ragadják. Tekintsük csak a hangyák, méhek és a darázs műveleteit, melyek valóságos rendezett állami életet folytatnak. Hogy ez állatkák bizonyos vezérlő gondolatok szerint működnek, bizonyítja azon körülmény, hogy a munkát az állam különféle néposztályai közé osztják fel. E vezérlő gondolatok valószínűleg velök születnek, miután minden egyes individuum utolsó változása után a kitűzött munkára épen oly alkalmas mint az öreg.

Az állatok gondolkodásáról csak akként képezhetünk magunknak némi fogalmat, ha az emberi gondolkodással összehasonlítjuk. Az alsóbbrendű állatok tudattalan gondolkodása kétségkívül oly módon jó létre mint azon tudattalan gondolkodás,

*) *Xantus János*, Utazás Kalifornia déli részeiben. 73 l.

mely ösztönszerű cselekvéseinket vezérli. A tudatlan gondolkodás érzeink működéséhez van kötve. kiválóképen a szem az, mely testünk mozgásait meghatározza és vezérli. Az ember tudatlan gondolkodása — és ösztönszerű cselekvéséről majd később lesz szó; most példaképen csak annyi legyen megemlítve, hogy az ember, ha egyéb mély gondolatokban van elmélyedve, annélkül, hogy tudná, olvas valamely megkezdett értekezést. járás közben kitér az akadályoknak, elfogadja ismerőseinek köszöntését sat. Ilyeneket és ezekhez hasonlókat épen ily módon cselekszünk öntudatosan és előre kitűzött cél szerint.

Hogyha a magasabb fejlettségű állatok gondolkodásáról fogalmat akarunk magunknak képezni, úgy vizsgálunk kell, hogy mi marad hátra gondolkodásunkból, ha mindazt, a mit a beszéd feltételez, elvonjuk. Ezek után azon meggyőződésre jutunk, hogy elmékedésünk, öntudatunk, saját énünkről való tudatunk a beszéddel legszorosabb viszonyban van; ez pedig az állatoknál hiányzik. Az állatok tehát nem bírnak ésszel, nem is képesek önálló belső szellemi életet folytatni s az ember nem is tapasztalhat rájuk semmit sem, a mi elárulná, hogy önmagok felett gondolkodnának, hogy jövőjük biztosítása céljából terveket sat. alkotnának. Ellenben nem tagadhatjuk el tőlök az értelmet, megfontolást, szabad, önkényes cselekvést; a tudatot már csak azért is fel kell tételeznünk náluk, mivel agyvelővel bírnak, melyről tudjuk, hogy az a tudatnak székhelye s melyhez az érzekek a külbenyomásokat vezetik s melyben összpontosulnak az érzesek. Tudatuk tartalmáról azonban semmit sem tudhatunk, mert hiányzik náluk az »én«, mely ezen tartalmat szemlélni és öntudattá átváltoztatni képes volna. A tudatba minden érzéki észre-
 vés a képek és eszmék alakjában jut, melyek az embereknél szavakká lesznek. Mi a mi tudatunkban találunk szókat és képeket az állatok tudatában azonban csak az utóbbiak létezhetnek. Azért tehát el kell fogadnunk, hogy a magasabb fejlettségű állatok képekben gondolkodnak, a mint azt mi is megtesszük, és a mint az nevezetesen az álomban történni szokott mikor t. i. egyik kép a másikhoz sorakozik. A gondolatok tehát nem csak a szók, jelek és cselekmények, hanem *képek* alakjában is nyilvánulhatnak.

(Vége következik.)

VEGYESEK.

Az anyag értékének fokozódása a feldolgozás nemei által. Hogy hogyan emelkedik például egy darab nyersvasnak az ér-

téke a feldolgozás külön nemei által, látjuk a következőkből: Ha egy olyan darab nyers vasat, melynek értéke 50 kr. lópatkónak dolgoznak fel, úgy az értéke 1 frt 50 kr., ha ipari szerszámokra, akkor 2 frtra; ha öntött vasedények- és diszitményekre, akkor 22 frt 50 kra; ha mell- és varcótűkre, akkor 37 frt 50 krra; ha asztali késpengéknek, akkor 350 frtra; ha aczélsatok- és gomboknak, akkor 450 frtra; ha aczélpipere-czikkekre, akkor 1000 frtra; ha inggombokra, akkor 3000 frtra, végre pedig, ha zsebóra-, ugókra dolgoztatik fel 25 ezer forintra emelkedik az értéke.

A néptanító anyagi helyzete. E győrvidéki tanítóegylet köréből mozgalom indult meg, melynek célja az országgyűléstől kieszközölni a következő kedvezményeket: 1) A falusi néptanítók fizetésének minimuma 600 frt, a városiakké 800 frt legyen. Fizetik az iskola fentartói. A felekezetek, reméljük, szívesen elfogadják e javítást, valamint 1868-ban az első megalapítást. 2) Ötödéves pótlékul e fizetések 5 százalékát kapják. A 600 és 800 frt fizetéssel jó egyformára tesszük a tanítói állások jólvelemét az ötödéves pótlékkal pedig teljesen helyhez kötjük a tanítót. 3) 30 évi szolgálat után, a munkaképtelenség esetére teljes fizetésüket kapják és pedig 500 at az országos tanítói nyugdíjalapból, a többit az iskola fentartásától. Egyébként pedig tartoznak 40 évig szolgálni, hogy ugyanezt a nyugdíjat nyerjék. (Isk. szemle.)

A tanítóképezdei és felsőbb leányiskolai tanárok, illetve tanítónők képesítése tárgyában a nngu. vallás- és közokt. m. kir. miniszter f. é. 28903 sz. a. rendeletet intézett a budapesti kir. tanfelügyelőhöz, melyben tudatja, hogy minő intézkedéseket tett ez ügyben.

Iskolakertek Csehországban. A min. jelentés szerint Csehországban van 3474 iskolakert. Ezek közül tulajdonképi iskolakert 1801 (szép szám?). gyümölcsfa nemesítés nélkül 935, gyümölcsfanemesítéssel pedig 718.

Az aradi iskolaszék legutóbbi ülésén elrendelte az éhező gyermekek kipuhatólását. — Lehet, hogy nálunk többet találnak mint Bécsben.

„**A váltakozó- és osztályrendszer megbirálása**“ című röpiratunkra a kolozsvári „Család- és Iskola“ a következő megjegyzést teszi: „Csudálkozunk, hogy egy oly városban minő Arad, melynek tanügye országszerte ismeretes jó hírnevéről, vitatkoznak e két rendszer felett. Eddig a váltakozó rendszer jónak bizonyult, most már osztályrendszer kell, ezt pedig a paedagogia semmi tekintetben sem ajánlja, mellette nem szólhat, mert egyedül a vált. rendszer mely minden tekintetben egészségesen nevelhet. A távolból mi úgy véljük, hogy Aradon ez ügyben harczókat nem a nevelés-oktatás magasztos érdekei, hanem más érdekek vezrélük, természetesen a tanügy rovására. — A hol nem létezik

váltakozó-rendszer (több tanítóju iskolát értve), ott is azt kellene létesíteni. Államok vannak, melyekben törvény rendeli el a váltakozó-rendszer alkalmazását."

Hamza Pál jászberényi elemi tanítónál különféle szép nemes gyümölcsoltványok nagy mennyiségben kaphatók. Ajánljuk t. olvasóinknak figyelmébe.

Ültessük és ápoljuk a gyümölcsfákat helyesen s a haszon nem marad el. Ha a gyümölcs termelő csak félannyi gondot fordítana gyümölcsfáira, mint a bortermelő szőlőjére, meglátná, hogy a gyümölcs termelés mily jövedelmező. A gyümölcsfák annál inkább megérdemlik a kiváló gondozást és ápolást, mert nemsokára nagyrészt ezekre lesz a gazda utalva: a gyümölcs értékesítésnek pedig ma már annyiféle módja van, hogy nem kell attól tartani, hogy a sok gyümölcsöt hogyan értékesítsük. Sajnos azonban, hogy bárhová menjünk, alig találunk egy-egy rendszeren kezelt gyümölcsöt, a legtöbb helyen girbe-görbe gyümölcsfákat keil látni, melyeken természetesen szép gyümölcs nem teremhet. Hogy megfelelő ápolás mellett a gyümölcsfák néhány év alatt mily szép hasznot hajtanak, mutatja a következő példa: 1879-ben — írja H. V. kertész — 300 alma- és körtefát ültettem. A múlt tavasszal meghittak, hogy nyessem meg és hozzam rendbe a fákat. Mennyire meglepett, midőn a gyönyörű nagy fákat megláttam. Mindegyik tele volt virággal. A gazdaság ispánja, a fák körül a földet minden évben felásatta s a fákat megtrágyáztatta, azért nőttek olyan gyorsan. 1886-ik év őszén arról értesített az ispán hogy a 200 fiatal fáról sokkal több haszna volt, mint másnak háromszor-négyszer nagyobb és régibb gyümölcsöséből.

Tökéletesen elpusztult szőlő-telep. A „Szőlőszeti, Borászati és Gazd. lap”-nak írják Balassa-Gyarmatról, hogy Penczen inség van, mivel az egyedül szőlőmivelésből élő lakosság szölei a phylloxera által elpusztultak. A község folyamodott a megyei közgyűléshez, miszerint engedje meg, hogy a lakosság a pencz-csovári vicinális utat kiépítse s ez által keresethez jusson. Ezen rendkívüli körülmény folvtán a kérvénynek hely adatott, s a további intézkedések megtételével az alispán bizatott meg. Ez alkalomból Scitovsky János alispán azon indítványa, hogy a phylloxera által kipusztított területeken a dohányültetés engedjessék meg, elfogadtatott, s ez iránt telirat intéztetik a pénzügyi miniszteriumhoz. — Nem intő példa-e ez arra nézve, hogy sietős gyorsasággal kell az iskolakerteket szervezni, hogy a megye területén milliók számra szaporítható legyen a szőlővésznnek ellenálló szőlővenyige? Ha minden községben van iskolakert, és minden iskolakertben produkálnak néhány ezer nemesített venyigét, ugy néhány év alatt bőven volnánk ellátva anyaggal. Szervezni kell minél előbb az iskolakerti felügyelőséget!!

IRODALOM.

Gazdasági lap. Hazai bortermelőink és mezőgazdáink figyelmét felhívjuk a „Szőlészeti, Borászati és Gazdasági lap“ czimű szakközlönyre, melynek most jelent meg 20-ik száma a VIII. évfolyamban. Szerkeszti Maurer János, borász és borászati író, ki a kassai első amerikai szőlőtelepnek létesítője és tulajdonosa. A lap gyakorlati iránya, népszerű iránya és alapos szakszerűsége által tűnik ki, mely tulajdonokkal önnön magát ajánlja. A 20-ik szám tartalmaz a szerkesztő tollából egy korszerű cikket: „A hegyi szőlők és a kerti homok“ czimen. Egyéb borászati cikkek: A phylloxera és szőlőink jövője. — Ügyeljünk a boros hordókra. — Szőlészeti levél, Hatvanból. — A mezőgazdasági rovatban: Mit értsünk a takarmányfélék táparánya alatt. — A konyhasó szerepe a takarmányban. — A vegyesek rovata apróbb közhasznú tudnivalókat hoz. — Vidéki levelezések hazánk bortermő vidékeiről. — Irodalmi és egyleti hírek. A kérdések és feleletek rovata minden olvasó részére nyitva áll. Előfizetési ára egész évre 4 frt, fél-évre 2 frt.

Előfizethetni Maurer János kiadó tulajdonosnál Kassa (Maurer udvar.) Mutatványszámok küldetnek.

— **Amerikai szőlőfajok.** Maurer János, kassai szőlőtelepítvényes és a „Szőlészeti, Borászati és Gazdasági Lap“ szerkesztője „Első amerikai szőlőtelepének“ ez évi őszi árjegyzéke, melyet változatos, főként pedig legkitünőbb csemege fajával az érdeklött szőlőtermelőknek melegen ajánlhatjuk. Borászatunk érdekében valóban örülhetünk, hogy az amerikai telepek ügye kezd lendületet venni, a mi annyival inkább kívánatos, mivel a phylloxerával szemben csakis ezen a módon fogjuk hanyatlásnak indulni hegyi bortermelésünket fentarthatni.

A kinek tehát jó amerikai vagy európai venyigékre szüksége van forduljon Maurer János szőlőtelepítvényeshez, Kassa, „Maurer udvar.“ Árjegyzék kívánatra bérmentve küldetik.

A „**Józi és Erzsike**“ czimű gyermeklap második évfolyamának 1-ső számát vettük. A lap, melyet Györgyössy Rudolf ismert író szerkeszt, a neveléstudomány minden követelményének megfelel. A lap igen szép kiállításban és csinos borítékban, képekkel dusan illusztrálva jelenik meg. A tanítók, kik e lapot iskoláikban terjesztik, saját maguknak valamint tanítványaiknak tesznek szolgálatot. Előfizetési ára egy évre 1 frt 20 kr., mely összeg Arad, M a g y a r - u t c z a 7 s z. a. k ü l d e n d ő.

Gyümölcsészeti vázlatok. B e r e c z k y Máté, hazánk egyik legkitünőbb pomologusának, ily czimű munkájának IV-ik kötete hagyta el e napokban a sajtót. A vaskos kötetnek ára 3 frt. — Tanítók, készpénz fizetés mellett 30% elengedésben részesnek. Előfizethetni B. M. Mezőkovácsháza (Csanádmegye). — Ezen kitünő műnek egyetlen egy tanító asztaláról sem volna szabad hiányoznia.

Szerkesztői üzenetek.

T. Váczy István tan. úrnak, Pécskán. A mint látja, az „Iskolakert” nem szünt meg, és, ha az isteneknek úgy fog tetszeni, mint a hogy nekünk tetszik, nem fog olyan hamar megszűnni. Igaz, hogy különféle okoknál fogvakénytelenek valánk egy kis ideig szünetelni, de azért a mennyiséget pontosan betartjuk, t. i. hogy a kezdet nehézségeivel küzdve, adjuk a 12 ivet, noha szándékunk volt legalább 18 ivet adni. Hogy kedves Collega ur az „Iskolakertet” helyes irányu lapnak, mely a közreműködést megérdemli, nevezi, annak örvendünk: s hogy az „Iskolakert”-et anyagilag és szellemileg ígérkezik támogatni, azzal lekötölel minket. Én az „Iskolakert”-et nem azért szerkesztem, hogy „pénzt keressen” vele, (hiszen szegénységemhez képest tetemes áldozatokat is hozok érdekében), sem pedig nem szándékom kitűnni, mert e tekintetben oly szerény vagyok, hogy az írást érdemnek sem tekintem: hanem szívemen nagyon is fekszik a magyar tanító és a közönséges nép szegénysége, melyen javítani másképen teljes lehetetlen, ha csak nem tanítjuk a népet okszerűen dolgozni, hogy így anyagilag gyarapodva, a tanító anyagi helyzetén is segítve legyen s ha a t. kartársak ezen nemes intentionkat felfogják, erős a reményünk, hogy az „Iskolakertet” tömegesen pártolni fogják. — **T. Ringer F.** tanár urnak, Kis-Szeben. A 7—9-ik számot újra póstára adtuk. — **T. Nagy J.** tanár urnak, Dombegyháza. Szintén. — **T. Kovács K.** tanító urnak, Szászbereg. Az „Iskolakert” érdekében tett fáradozásai és igéreteiért fogadja őszinte köszönetünket. Jól esik lelkünknek az olyan őszinte szó. Nem állunk egyedül, vannak barátaink, kik az „Iskolakert”-et a legkitelhetőbb módon pártolják, úgy pl. **P. F.** barátunk 15 előfizetőt szerzett nekünk. Alapos reményünk van, hogy a jövő évben még jobban fognak esaportosulni lapunk körül, a mennyiben az némi változáson fog menni keresztül: mert **Szattinger József** ur. a volt „Alföldi Képes-Ujság” munkatársa megígérte belépni a szerkesztőségbe, kinek fáradhatatlan munkásságával az „Iskolakert” igen sokat fog nyerni. Továbbá egy iv helyett adnánk havonként rendszeren 2 ivet. Őszinte baráti készszo-ritásunk! — **T. Mergl Ádám** tan. urnak, Traunau. A fiút vártam; de nem jött el. Itt közlöm ama műveknek czimét: 1) **P. N. P e u s e r.** Lehrbuch der Landwirtschaft für das Volk. Wien, 1 frt 20 kr. 2) **H. G. G i r a r d** Grundlagen der Bodenkunde, Halle, 2 frt 85 kr. 3) **G. E. H a b i e h,** die mineralische Düngung als Grundlage des rationellen Ackerbaues, Leipzig, Viehweg, 10 Slgr. 4) **J. L i e b i g;** die zweckmäßige Anwendung der künstlichen Dünger nebst einem Anhang. Leipzig, Viehweg, 10 Slgr. 5) **W o l f,** practische Düngerlehre. Gemeinverständlicher Leitfaden der Agriculturchemie, Frick Wien, 1 frt 55 kr. Mikor fog meglátogatni? Üdvözlétem! — A Protest. népt. t. szerkesztőségének, H. B.-ben. Kérjük a **P. N.** első 9 számát nekünk megküldeni.

Jegyzet. E számba egy-két hiba esúszott be. 152-ik bekezdésben ez áll: Az igaz, hogy Vertán . . . e helyett: Tény az, hogy Vertán . . . A 154-ik lapon előforduló megjegyzés alá a szedő gyerek buzgalmából a „Szerk” jelzés jutott, a mi ottan felesleges.